בבני כרכין שהיו מורישין את לולביהן לבני בניהן אמרו א)(להם) משם ראיה אין שעת הדחק ראיה קתני מיהת רבי יהודה אומר אף יבשין כשרין מאי לאו אאתרוג לא אלולב אמר מר כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן פשיטא מהו דתימא הואיל ואמר רבי יהודה ב)לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל אמר מר לא מצא אתרוג לא יביא לא רמון ולא פריש ולא דבר אחר פשיטא מהו דתימא לייתי כי היכי שלא תשכח תורת אתרוג קמ"ל זימנין דנפיק חורבא מיניה דאתי למסרך ת"ש אתרוג הישן פסול ורבי יהודה מכשיר תיובתא דרבא תיובתא ולא בעי הדר והא אנן תנן ג)הירוק ככרתי רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל לאו משום דבעי הדר לא משום דלא גמר פירא תא שמע ד)שיעור אתרוג קטן רבי מאיר אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה לאו משום דבעי הדר לא משום דלא גמר פירא ת"ש ה)ובגדול כדי שיאחוז שנים בידו אחת דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו מאי טעמא לאו משום דבעי הדר לא כיון ו)דאמר (א) רבה לולב בימין ואתרוג בשמאל זימנין דמחלפי ליה ואתי לאפוכינהו ואתי לאיפסולי ואלא לרבי יהודה הא כתיב הדר ההוא ז)הדר באילנו משנה לשנה: של אשרה ושל עיר הנדחת: ושל אשרה פסול והאמר רבא ח)א לולב של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר הכא באשרה דמשה עסקינן ט)דכתותי מיכתת שיעוריה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת שמע מינה: נקטם ראשו: אמר רב הונא לא שנו אלא נקטם י)אבל נסדק כשר ונסדק כשר והתניא כ)לולב כפוף

קוין

בבני כרכין. שאין דרין על מקום פרדסין ואין דקלים מלויים שם: **אי מייתי מינא אחרינא.** ולא אגיד ליה בהדיה: **כיון דאמר רבה** ל) **אתרוג בשמאל ולולב בימין.** משום דהכא תלת מלות ואתרוג חד מלוה וזימנין דמחלפין ליה שנותנין לו אתרוג בימין ולולב בשמאל וצריך להפכן מיד ליד ולאחוז האתרוג והלולב באחת מידיו עד שיחליף ואי הוה גדול יותר מדאי שמא יפול מידיו ויפסיל שיארע בו נקב: **שנים בידו אחת** גרסינן. ב' אתרוגים בידו אחת שבמקום האחד יאחז הלולב כשיהפכן: **הדר באילנו משנה לשנה.** מהכא שמעינן דאתרוג אמר קרא שאין פרי אחר עושה כן: **לולב של ע"ז.** שמשמשו בו לע"ז לכבד לפניה קרקע אי נמי שעבודתה בלולב להעבירו לפניה או לזרקה בו: **לא יטול.** דמאיס לגבוה: **ואם נטל כשר.** ואע"ג דאיסורי הנאה הוא דמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר אין קיום מצות הנאת הגוף אלא עבודת עבד לרבו: **באשרה דמשה.** אותם שהיו בשעת כינוס א"י שהצריכן הכתוב שרפה כדכתיב (דברים יב) ואשריהם תשרפון באש ולולב צריך שיעור והאי כמאן דמיכתת שיעוריה כיון דלשרפה קאי: **נסדק.** נסדקו ראשי העלין: **כפוף.** ראשו כפוף כאגמון דומות לאיש גבן והזקן שראשיהן שחין וכפופין למטה:

קוין

הואיל ואמר ר' יהודה לולב צריך אגד אי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. תימה כ"ש לרבנן דמשמע לעיל דלר' יהודה משום דצריך אגד אי אגיד ליה ממין אחר הוה ליה חמשת המינין אבל לרבנן דאין צריך אגד לא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והכי נמי אמרינן בהדיא בפ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פח:) גבי כל המוסיף גורע דאי סבירא לן לולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וי"ל דהכא איירי בשנתן אותו חוץ לאגד לר' יהודה ב) וא"ת א"כ לא יחשב תוספת האי מינא אחרינא דקמייתי כמו לרבנן דלעיל דאין צריך אגד וי"ל דלא דמי דכשיאגדו שלא במינו אין לו ליחשב כמוסיף משום דאין זה כדרך גדילתן ומינים שבלולב בעינן כעין גדילתן כדלקמן (דף מה:) אבל לרבי יהודה דבעי אגד יש לו ליחשב כמוסיף באגודתו דכל אגוד' שלא כדרך גדילתו והכא אפילו לרבי יהודה קאמר (ג) דמייתי מינא אחרינא ונקט ליה כדרך גדילתו דאפילו חוץ לאגד חשיב כמוסיף וכ"ש לרבנן והא דקאמר בסנהדרין (דף פח:) למ"ד אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי היינו לענין דאין זה כל המוסיף גורע דלעולם ידי מצוה יצא אלא דעובר על בל תוסיף והשתא ניחא דת"ק דר' יהודה דקתני ד' מינים שבלולב אין מוסיף עליהן ומסתמא היינו רבנן בר פלוגתייהו דלא בעו אגד ואפ"ה איכא בל תוסיף והיינו כגון דנקיט ליה דרך גדילתן:

הירוק ככרתי. משמע שמראהו כצבע שקורין מ) ויר"ד בלע"ז והיא דברכות משמע קצת שדומה לאירנד"א בלע"ז דתנן התם פ"ק (דף ט:) משיכיר בין תכלת לכרתי משמע למעט משונין זה מזה ובמנחות פ' התכלת (דף מג:) אמרינן דתכלת דומה לים וים דומה לרקיע וזהו כעין צבע שקורין נ)אירנד"א בלע"ז אבל בירושלמי משמע שהוא צבע ויר"ד כעין עשבים דההיא דבין תכלת לכרתי מסיים ליה תכלת דומה לים וים דומה לעשבים ועשבים לרקיע וכפרק אלו טריפות (חולין דף מז:) משמע דירוק דמי לחלמון של ביצה שהוא כעין צבע ס)יאל"ה בלע"ז דאמרינן כגון ביעתא טרפה ופריך אלא ירוקה לכשרה היכי דמי ככרתי וכן משמע בתוספתא דנגעים ע) שדומה לשעוה דתניא ירוק שבירוקים ר' אלעזר אומר כשעוה וכחורמל סומכוס אומר ככנף טווס פ)וכחרוץ של דקל וכן משמע בפ' ב' דנדה (דף יט.) גבי ה' דמים טמאים באשה דתנן הירוק עקביא בן מהללאל מטמא ואמרינן התם מנין לדם נדה שהוא אדום משמע דאין לטמאות באשה אא"כ נוטה למראה אדמומית וכל הצבעים שזכרתי אין בהן נוטה למראה אדמומית אלא צבע יאל"ה בלע"ז וקרא נמי מוכיח שהוא הנקרא ירוק כדכתיב (תהלים סח) ואברותיה בירקרק חרוץ ובספר המחברת פי' מנחם שהוא זהב הבא מן החוילה ודונש פי' חרוץ זה אבן טובה ופלוגתא דאמוראי היא דאמרינן בבראשית רבה (פ' מ"ג) אקרא דוירק את חניכיו ריש לקיש אמר שהוריקן באבנים טובות ומרגליות כמה דאת אמרת ואברותיה בירקרק חרוץ פי' שלא יהו להוטין אחר הממון ויתעסקו בהלכות נפשות ר' לוי אומר בפרשת שוטרים הוריקן כמה דאת אמרת מי האיש הירא ורך הלבב כלומר מעבירות שבידו ונתביישו במה שהוחזקו לחזור ואמרינן בשילהי ד' נדרים (ד' לב.) וירק את חניכיו רב ושמואל חד אמר שהוריקן בתורה בפרשת שוטרים וחד אמר שהוריקן בזהב פי' קרא דבירקרק חרוץ קדרים וזהב דומה לצבע יאל"ה צ) ומיהו אתרוג עיקרו דומה לשעוה ואותם אתרוגים הבאים לפנינו ירוקים ככרתי כשרים אפילו לר' יהודה כשחוזרים למראה שאר אתרוגים אפילו בתלוש לאחר ששהו בכלי זמן מרובה דולאי גמר פריים: **שיעור** אתרוג קטן. אין זו פלוגתא דלאתרוג הבוסר דפליגי בה ר"ע ורבנן לקמן בפירקין (ד' לו.) דהא אפילו גדול כאגוז וכביצה פסיל ליה ר"ע ק)משום דלאו בר זריעה לטעם אחד ולפי טעם שני משום דבעי הדר והאי דהכא אפילו לא בעי הדר פסיל ליה משום דלא גמר פירא ולא כמו שפי' בקונטרס לקמן אתרוג הבוסר כפול הלבן דההוא שיעורא אתמר גבי ענבים דבגמר בישולם נמי קטנים הם אבל אתרוג שהוא פרי גדול אפילו יותר מכביצה בוסר הוא כשסופו ליגדל יותר הרבה והכא בשאין סופו ליגדל יותר דאפילו ר"ע דפסיל התם הכא מכשיר בכאגוז למר וכביצה למר דחשיב גמר פרי אבל פחות מכאן לא חשיב גמר פרי אע"פ שאין סופו ליגדל יותר דיש דברים הרבה שלעולם לא יבואו לידי בישול פרי ומלוי הוא בענבים שיש מהם שלעולם בוסר עוד יותר דאפילו רבנן דמכשירי התם פסלי הכא בפחות מכאן דלאתרוג הבוסר חשיב פירא טפי ובפ"ק דמעשרות בירושלמי תני אתרוג הבוסר ר"ע אומר פרי וחכמים אומרים אינו פרי: **דבר** הדר באילנו משנה לשנה. ר)כן עוזי הוא דדריש הכי לקמן בפירקין (ד' לה.) ויש שם דרשות אחרות: **של** אשרה ושל עיר הנדחת פסול. בסוף כיסוי הדם (חולין ד' פט. ושם) דאמר רבא מצות לאו ליהנות ניתנו ומכסין בעפר עיר הנדחת ופריך מהא דתניא שופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע לא יצא ולולב של ע"ז אם נטל לא יצא הוי מצי לאקשויי ממתניתין דקתני של אשרה פסול אלא ניחא ליה לאתויי מברייתא משום דלאסיק מעיקרא גבי לולב ושופר תקע יצא נטל יצא: **באשרה** דמשה דכתותי מיכתת שיעוריה. וכן ברייתא דסוף כיסוי הדם (חולין ד' פט. ושם) דאם נטל לא יצא וכן צריך לתרץ לשופר דקתני התם תקע לא יצא ובפ' ראוהו ב"ד (ר"ה ד' כח. ושם) בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא וכן בפ' מצות חליצה (יבמות ד' קג:) ושם אמר רבה בסנדל של ע"ז חליצתה כשרה ולא אמרינן דמכתת שיעוריה דהנהו בעו"ג דנכרי דיש לה ביטול והאשרה דקתני לא יצא בעו"ג דישראל שאינה בטילה עולמית וא"ת דנכרי נמי מדאתכשרה קנייה ונעשה של ישראל כדאמרינן בפ' כל הצלמים (ע"ז ד' מב.) גזרינן דלמא מגבה לה והדר מבטל לה וי"ל כגון שהגביה על מנת שלא לקנות

דהא

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה א סמג עשין מד טור ש"ע א"ח סי' תרמט סעיף ג:
טו ב מיי' שם הלכה ג וסמג שם טוש"ע א"ח סימן תרמח סעיף ז:
טז ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:

◆

רבינו חננאל

בשאר מיני לולב בלבד. אבל באתרוג אפי' ר' יהודה מודי דבעינן הדר, והיבש פסול. אמר מר ארבעת מינין שבלולב, כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. פשיטא, מהו דתימא הואיל ואמרו [חכמים] לולב בין אגוד ובין שאינו אגוד א) כשר, הלכך לא צריך אגד, האי יתירא דמוסיף על אלו הארבעה לחודיה קאי ולא מיפסיל ביה, קמ"ל דפסיל, אין מוסיפין עליהן ואין פוחתין מהן. לא מצא אתרוג לא יביא פריש ולא רמון ולא דבר אחר. פשיטא דאתרוג בעינן, כדקיימא לן דאתרוג הוא פרי עץ הדר שכת'[וב]. איצטריך מהו דתימא לא מצא אתרוג לייתי דבר אחר, כי היכי דלא לישתכח תורת אתרוג, קמ"ל דלא. מאי טעמא חיישינן דלמא אתי למיסרך ואע"ג דאיתיה לאתרוג מייתי דבר אחר, אמרי האי כי האי וזה פוטר וזה פוטר ונפיק מיניה חורבא, הילכך אסיר דבר אחר זולתי אתרוג. איני דר' יהודה בעי הדר באתרוג, והתניא בהדיא אתרוג יבש פסול. ור' יהודה מכשיר. תיובתא דרבא תיובתא. ואסיקנא האי דפסיל ר' יהודה בהירוק ככרתן, ובקטן שהוא כאגוז, לאו משום דבעי הדר, אלא משום דלא גמר פירא. והאי דבעי ר' יהודה באתרוג גדול כדי שיאחוז שניהן, האתרוג והלולב בידו אחת. לאו משום דבעי הדר, אלא משום דאית ליה הא דרבא דאמר לולב בימין ואתרוג בשמאל, וזמנין דשקיל לולב בשמאל ובעי לאהדרוריה לימין, ואם האתרוג גדול מזה השיעור דלמא בעידנא דמחליף

מסורת הש"ס

א) [נ"ל לו.], ב) [לקמן לג. ר' יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול וש"נ], ג) לקמן לד:, ד) [שם], ה) [שם], ו) לקמן לו:, ז) [לקמן לה.], ח) חולין פט. ע"ש, ט) [עי' תוס' לקמן לה. ד"ה לפי], י) כפ"ל: רכא, כ) [וע"ע תוס' סנהדרין פח: ד"ה אי שכתבו גירסת ר"ח בקונגיא דסכא], ל) וכל"ל גריין, מ) וכל"ל בלויי"ם, נ) כל"ל בעל"כ, ס) [פרק א], ע) [בתוספתא ליתא ולמאן], פ) [וע"ע תוס' חולין מו: ד"ה אלא ירוקה], צ) [לקמן לו. ועי' במהר"מ], ק) גי' רש"ל ר' אבהו, ר) [עיין לעיל במשנה כט:].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' כיון דאמר רבא אתרוג בשמאל ולולב בימין זימנין: (ב) תוס' ד"ה הואיל וכו' לר' יהודה קאמר דאי מייתי מינא:

◆

מוסף רש"י

משם ראיה. בתמיה (לעיל כח.). ככרתי. כרישים פורי"י (לקמן לד:). ובגדול. שלא יהא גדול יותר מדי (שם).

◆

רבינו חננאל (המשך)

ליה משמאליה לימיניה נפיל מידיה ומפגים ואתי לאיפסולי. לפיכך מצריך להיות שיעור נטילת שניהם בידו אחת. והאי דכתי' באורייתא הדר, דריש ביה ר' יהודה פרי הדר באילנו משנה לשנה, ומאי ניהו אתרוג. ירושלמי היבש פסול, דכתיב לא המתים וגו'. תני בשם ר' יהודה היבש כשר, שהיו בכרכי הים מורישין לולביהן לבניהן. אמרו לו, אין למידין מן הדחק. בעון קומי ר' בון, מה בין קטום ב)ליבש הצוציתו, אמר להן זה הדר וזה אינו הדר. של אשירה. אוקימנא באשירה דמשה, דלשריפה קאי. אבל שאר אשירות לא יטול, ואם נטל כשר. נקטם ראשו פסול. אבל אם נסדק ולא נפרד כשר, והאי דתניא

א) נ"י רבינו הלוי הובא גם כתוס' סנהדרין פח ע"ב ד"ה אי כשם רבינו ע"ש.
ב) בירושלמי איתא [illegible]